

Utjecaj pandemije COVID-19 na ilegalno tržište droga na području Europe

Perković, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:071023>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-08**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

DIPLOMSKI RAD

„Utjecaj pandemije COVID-19 na ilegalno tržište droga na području Europe“

Kristina Perković

Izv.prof.dr.sc. Dalibor Doležal

Zagreb, lipanj 2024.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad „Utjecaj pandemije COVID-19 na ilegalno tržište droga na području Europe“ i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Kristina Perković

Zagreb, lipanj 2024. godine

Zahvala

Iskreno se zahvaljujem svom mentoru Izv. prof. dr. sc. Daliboru Doležalu na ukazanom povjerenju, vodstvu i pomoći pri izradi ovoga rada. Zahvaljujem se svima koji su moje studentske dane učinili posebnim i bili velika podrška. Posebno hvala ide mojoj obitelji, roditeljima i sestri koji su mi pružili sve, a na meni je bilo „samo da učim“.

Naslov rada: Utjecaj pandemije COVID-19 na ilegalno tržište droga na području Europe

Ime i prezime studenta: Kristina Perković

Ime i prezime mentora: Izv. prof. dr. sc. Dalibor Doležal

Program/modul: Socijalna pedagogija/Odrasli – počinitelji kaznenih djela

Sažetak:

Cilj ovog diplomskog rada je istražiti je li i na koji način pandemija COVID-19 utjecala na ilegalno tržište droga u Europi s aspekta proizvodnje ilegalnih droga, transporta, dostupnosti, cijene, konzumacije, utjecaja na kriptotržište, dostupnost i provođenje tretmanskih usluga za vrijeme trajanja pandemije.

S obzirom na izvanredno stanje na globalnoj razini, različite su se zemlje odlučile za različite alate u borbi protiv pandemije COVID-19. Mjere ograničavanja kretanja stanovništva i društvenih kontakata odražavale su se na brojne sfere društva i njegovog funkcioniranja. Paraliziranje mobilnosti ljudi i društva uopće, imalo je pozitivan utjecaj na suzbijanje širenja pandemije kao takve, ali mnoge grane gospodarstva svijeta jako su patile. Takve su se mjere odrazile i na komponente samih ilegalnih tržišta. Rad će se baviti problemskim pitanjem je li pandemija COVID-19 utjecala na pojavu značajnih promjena na ilegalno tržište droga u Europi. Točnije, koje su se promjene dogodile u području proizvodnje ilegalnih droga, transporta i distribucije, njene dostupnosti cijene droga na maloprodajnom i veleprodajnom tržištu te obrazaca konzumacije ilegalnih droga. Analizirat će se niz nastalih promjena na kriptotržištu u vrijeme pandemije. Zaključno, istražiti će se utjecaj pandemije na rad organa provođenja zakona i dostupnost te provođenje tretmanskih usluga za vrijeme pandemije COVID-19.

Ključne riječi: pandemija COVID-19, tržište ilegalnih droga, europsko tržište droga, obrasci konzumacije ilegalnih droga, proizvodnja droga, distribucija droga, kriptotržište, tretman ovisnika

Summary:

The aim of this master's thesis is to investigate whether and in what way the COVID-19 pandemic has affected the illegal drug market in Europe in terms of illegal drug production, transportation, availability, price, consumption, impact on the crypto market, availability and implementation of treatment services during the pandemic.

Given the state of emergency at the global level, different countries have opted for different tools in the fight against the COVID-19 pandemic. Measures to combat the pandemic such as restricting movement of the population and social contacts were reflected in numerous spheres of society and its functioning. Restricting the mobility of people and society in general had a positive impact on preventing the spread of the pandemic as such, but many branches of the world's economy suffered greatly. Such measures also affected the components of the illegal markets themselves. The paper will address the research question of whether the COVID-19 pandemic has influenced the emergence of significant changes in the illegal drug market in Europe. More specifically, what changes have occurred in the field of illegal drug production, transportation and distribution, its availability, drug prices on the retail and wholesale markets and patterns of illegal drug consumption. The paper will address a series of changes in the crypto market during the pandemic. In conclusion, the impact of the pandemic on the work of law enforcement bodies and the availability of treatment services during the COVID-19 pandemic will be investigated.

Keywords: COVID-19 pandemic, illegal drug market, European drug market, patterns of illegal drug consumption, drug production, drug distribution, crypto market, drug addiction treatment

Sadržaj

1. Uvod.....	7
2. Ilegalno tržište droga na području Europe prije pandemije COVID-19.....	9
3. Utjecaj pandemije COVID-19 na proizvodnju ilegalnih droga	11
3.1. Kanabis	11
3.2. Heroin	11
3.3. Kokain.....	12
3.4. Sintetičke droge	12
3.5. Trendovi proizvodnje kroz 2020. i 2021. godinu	13
4. Utjecaj pandemije COVID-19 na transport ilegalnih droga	15
4.1. Kopneni transport.....	15
4.2. Pomorski transport	16
4.3. Zračni transport	17
4.4. Transport droga u zatvorske sustave	18
5. Utjecaj COVID-19 pandemije na dostupnost i cijenu ilegalnih droga	19
6. Utjecaj COVID-19 pandemije na kriptotržište	22
7. Utjecaj COVID-19 pandemije na konzumaciju ilegalnih droga na području Europe	26
7.1. Kanabis	26
7.2. Kokain.....	28
7.3. Sintetičke droge	30
7.4. Heroin i drugi opijati.....	31
7.5. Konzumacija ilegalnih droga u zatvorskom sustavu	32
8. Utjecaj pandemije COVID-19 na rad organa provođenja zakona	33
9. Utjecaj pandemije COVID-19 na dostupnost i provođenje tretmanskih usluga	35
9.1. Utjecaj pandemije covid-19 na pružanje tretmanskih usluga u zatvorskim sustavima	37
10. Zaključak.....	39
11. Popis literature	41

1. Uvod

Početak 2020. godine Svjetska Zdravstvena Organizacija proglasila je službeni početak globalne pandemije bolesti COVID-19 uzrokovane virusom SARS-CoV-2. Pandemiju možemo definirati kao veću epidemiju koju karakteriziraju prenosivost, eksplozivnost i težina zaraze virusom (Morens, Folkers i Fauci, 2009). S obzirom na izvanredno stanje na globalnoj razini, različite su se zemlje odlučile za različite alate u borbi protiv širenja spomenutog virusa. Najčešće su se poduzimale mjere ograničavanja kretanja stanovništva i društvenih kontakata pa i potpune restrikcije koje su rezultirale „zaključavanjem“ društva (*eng. lockdown*). Donesene restriktivne mjere odražavale su se na brojne sfere društva i njegovog funkcioniranja. Paraliziranje mobilnosti ljudi i društva uopće, imalo je pozitivan utjecaj na suzbijanje širenja pandemije kao takve, ali mnoge grane gospodarstva svijeta jako su patile. Većina je ekonomskih djelatnosti snažno pogođena pandemijom. Turizam i ugostiteljstvo su primili jak udarac dok su djelatnosti poput internetske trgovine i proizvodnje znatno porasle (Kunji i Stojanović, 2021). Brojna su tržišta promijenila svoju dinamiku, a u ovom će radu naglasak biti na ilegalnom europskom tržištu droga. Kao što je prethodno spomenuto, mjere restrikcije bile su jedne od rigidnijih načina u suzbijanju širenja pandemije COVID-19. Takve su se mjere odrazile i na komponente samih ilegalnih tržišta droga. Ured Ujedinjenih Naroda za droge i kriminal definira trgovinu drogom kao „uzgoj, proizvodnju, distribuciju i prodaju tvari koje podliježu zakonima o zabrani droge“. Tržište ilegalnih droga, kontrolirano kriminalnim skupinama, predstavlja veliku sigurnosnu prijetnju Europskoj uniji. Ugrožava sigurnost javnosti te potiče ekstremno nasilje i korupciju, time rušeći demokraciju i vladavinu prava. Kompleksnost i svakodnevno širenje europskog tržišta ilegalnih droga donosi nove izazove koji iziskuju velike napore u suzbijanju ovakvih tržišta (EMCDDA i Europol, 2024).

Pandemija COVID-19 donijela je brojne promjene na ilegalnog tržištu droga u Europi. Cilj ovog rada je istražiti je li i na koji način pandemija COVID-19 utjecala na ilegalno tržište droga u Europi s aspekta proizvodnje ilegalnih droga, transporta, dostupnosti, cijene, konzumacije, utjecaja na kriptotržište i dostupnost i provođenje tretmanskih usluga za vrijeme trajanja pandemije.

Istraživačko pitanje koje će se obraditi u ovom radu jest kako je pandemija utjecala na ilegalno tržište droga u Europi, a u tu će se svrhu analizirati promjene dinamike ilegalnog tržišta te načini

prilagodbe tržišta na brojne krizne situacije donesene pandemijom. Obradit će se utjecaj pandemije na proizvodnju, načine transporta i distribucije ilegalnih droga. Istražit će se kako je pandemija utjecala na cijene i dostupnost ilegalnih droga kao i na uporabu droga od strane konzumenata. Osvrnut će se na utjecaj pandemije na rad organa provođenja zakona odnosno policije, kao i na dostupnost i provođenje tretmanskih usluga.

Metodologija ovog rada sastoji se od analize dostupne znanstvene i stručne literature relevantne za ostvarivanje cilja rada,

2. Ilegalno tržište droga na području Europe prije pandemije COVID-19

Europsko je tržište droga, globalno gledajući od velikog značaja za svijet. Sjeverna Amerika, zapadna Azija i sjeverna Afrika glavna su izvorišna središta ilegalnih droga koje dolaze u Europu, dok se Kina smatra velikim uvoznikom psihoaktivnih tvari i prekursora za njihovu proizvodnju. Osim što je veliki proizvođač kanabisa i sintetičkih droga za europske konzumente, Europa ima tranzitni položaj što omogućuje prolazak brojnih vrsta ilegalnih psihoaktivnih tvari kroz europske granice, time stvarajući izazov za organe provođenja zakona. Velika europska tržišta kanabisa, heroina i amfetamina postojala su još od 1970.-ih i 1980.-ih. Tijekom vremena, ostale su ilegalne droge našle svoje mjesto na tržištu uključujući MDMA i kokain. Europsko tržište droga i dalje se razvija, a u posljednjem desetljeću primijećen je porast u pojavi novih psihoaktivnih tvari. Suvremene promjene na europskom ilegalnom tržištu droga većinom su povezane s globalizacijom, novim tehnologijama, promjenama u transportnim rutama i metodama distribucije (EMCDDA, 2020c)

Situacija se na europskom tržištu ilegalnih droga iz godine u godinu mijenja. Dugogodišnjim analizama utvrđeno je da je europsko tržište droga relativno otporno na promjene u društvu te da odražava stanje na globalnoj razini (EMCDDA, 2019).

Europa je u predpandemijskom razdoblju bila veliki proizvođač kanabisa i sintetičkih droga, od čega je kanabis većinom služio za lokalnu uporabu a sintetičke droge za izvoz. Kanabis je najčešće konzumirana droga u Europi, a heroin je bio najčešći opioid na europskom tržištu droga. Kada govorimo o proizvodnji opijuma, Afganistan je bio najveći svjetski nezakoniti proizvođač. U godinama koje su prethodile pandemiji COVID-19, potreba za rješavanjem problema konzumacije opioida postepeno je rasla. Uporaba i dalje značajno doprinosi rastućim društvenim i zdravstvenim troškovima, a prijetnja koju ta vrsta droge predstavlja potencijalno se povećala u narednim godinama (EMCDDA, 2019). Sama ponuda heroina na tržištu u 2019. godini se povećala u odnosu na prethodnu, a stopa čistoće ostala je relativno visoka. To upućuje na visoku razinu dostupnosti u mnogim dijelovima Europe.

Kokain je druga najčešće konzumirana nezakonita droga u Europi te i dalje predstavlja veliki izazov za organe provođenja zakona. U 2019. godini broj zapljena i zaplijenjene količine kokaina

bile su na rekordnoj razini. Kokain je ulazio u Europu kroz mnoge rute i na brojne načine, no najistaknutije je krijumčarenje u velikim količinama preko glavnih luka (EMCDDA, 2019).

Amfetamini, metamfetamini i MDMA čine oko 5% ukupnog europskog tržišta droga (EMCDDA, 2020c), a njihovo širenje je vidljivo iz podataka o zapljenama kemijskih prekursora (EMCDDA, 2019). Stručnjaci iskazuju zabrinutost i naglašavaju opasnost pojave novih psihoaktivnih tvari.

Najviše novih psihoaktivnih tvari zabilježeno je tijekom 2014. i 2015. godine, a kroz 2019. godinu u sustav ranog upozoravanja EU-a upisane su čak 53 nove psihoaktivne tvari, stoga stručnjaci iskazuju zabrinutost i naglašavaju njihovu opasnost po javno zdravlje (EMCDDA, 2020c). Osim novih psihoaktivnih tvari, izdvaja se i razvoj kriptotržišta i njihove uloge u distribuciji ilegalnih droga.

3. Utjecaj pandemije COVID-19 na proizvodnju ilegalnih droga

Pandemija COVID-19 utjecala je na brojne aspekte tržišta droga. Dostupni podaci upućuju da proizvodnja droga u državama Europske Unije varira u odnosu na vrstu ilegalnih droga.

Tržišta droga obuhvaćaju različite proizvode s vrlo često promjenjivim kombinacijama ilegalnih supstanci. Globalno, najčešće tržišne droge su kanabis, kokain, heroin i sintetičke droge. Svaka od njih karakteristična je za određeno geografsko područje. Proizvodnja kokaina i heroina koncentrirana je većinom u Kolumbiji, točnije u Myanmaru i Afganistanu, dok se proizvodnja sintetičkih droga i kanabisa odvija gotovo u svim zemljama (UNODC, 2018).

Restriktivne mjere usmjerene na sprječavanje širenja pandemije mogu utjecati na proizvodnju na razne načine, ovisno o tome je li proizvodnja centralizirana u određenom geografskom području ili se odvija u više zemalja svijeta. Utjecaj mjera na proizvodnju može biti direktan - smanjenjem radne snage ili indirektan - prekidanjem opskrbnog lanca zatvaranjem granica (UNODC, 2021).

U daljnjem tekstu pobliže će biti opisana proizvodnja najčešćih tržišnih droga.

3.1. Kanabis

Europol i EMCDDA (2020) u izvještaju navode da se domaća proizvodnja biljnog kanabisa nije odviše promijenila u odnosu na vrijeme prije početka pandemije. U Austriji, Belgiji, Hrvatskoj, Češkoj, Danskoj, Francuskoj, Finskoj, Mađarskoj, Litvi, Latviji, Nizozemskoj, Rumunjskoj i Švedskoj nije uočen direktan utjecaj pandemije na proizvodnju biljnog kanabisa. Bugarska je jedina država u kojoj je zabilježen pad u proizvodnji.

3.2. Heroin

Većina heroina koji se konzumira u Europi proizvodi se od opijumskog maka koji se uzgaja i prerađuje u Afganistanu. U travnju 2020. godine nisu postojale indikacije da su pandemija COVID-19 ili mjere donesene za sprječavanje širenja virusa, na bilo koji način utjecale na proizvodnju heroina. Međutim, berba maka uobičajeno započinje u svibnju i lipnju stoga je moguće da su promjene u proizvodnji heroina bile vidljive tek nakon završetka razdoblja berbe (EMCDDA i Europol, 2020).

Novija izvješća ukazuju da berba opijumskog maka i proizvodnja opijuma nije bila pogođena pandemijom, no za berbu je potrebna zdrava radna snaga. Nedostatak radnika oboljelih od virusa i mjere ograničenja kretanja građana potencijalno su imale utjecaja na žetvu. Također, zatvaranje granica, osobito s Pakistanom, dovelo je do pojave nestašice opijumskog maka u zapadnim i južnim pokrajinama Afganistana te otežalo uvoženje glavnih prekursora za proizvodnju heroína. Sve je navedeno utjecalo na njegovu proizvodnju (UNODC, 2020).

U drugim državama, poput Myanmara, žetva opijumskog maka bila je završena u trenutku proglašenja pandemije. Unatoč tome, zabilježen je pad broja kupaca. Nadalje, zatvaranje granica Myanmara potencijalno je moglo utjecati na uvoz anhidrida octene kiseline te samim time poremetiti proces proizvodnje heroína (UNODC, 2020).

3.3. Kokain

Tri glavne države u kojima se uzgaja grm koke i proizvodi kokain su Kolumbija (70%), Peru (20%) i Bolivija (10%) (EMCDDA i Europol 2020). Kolumbijski stručnjaci tvrde da se tijekom pandemije povećao pritisak na policiju koja je po planu provodila kampanje iskorijenjivanja grma koke. U istočnoj Kolumbiji pojavila se nestašica benzina koji se prethodno krijumčario iz Venezuele, a ključan je u proizvodnji kokaina. Nadalje, u Boliviji, uz pojavu političkih turbulencija krajem 2019. godine i ostalih izazova vezanih uz širenje virusa COVID-19, sposobnost državnih vlasti da kontroliraju uzgoj grma koke bila je ograničena. U Peruu, pad cijena kokaina indicirao je na smanjenje mogućnosti transporta i potencijalno obeshrabrio uzgajivače koka biljke (UNODC, 2021).

3.4. Sintetičke droge

Kada se govori o sintetičkim drogama, uočeni su drugačiji obrasci. Proizvodnja sintetičkih droga nije u tolikoj mjeri usmjerena na geografski položaj i lokaciju zbog toga što ilegalni laboratoriji u kojima se ovakav tip droga proizvodi zahtijeva manje radne snage kako bi funkcionirao. Najčešće korištene droge sintetske prirode su stimulansi amfetaminskog tipa: metamfetamin, amfetamin i metilenedioksimetametamin poznatiji kao MDMA (Di Trana, Carlier, Berretta, Zaami i Ricci, 2020). Prema istraživanjima, nešto više od 80% laboratorija za proizvodnju sintetičkih droga nalazi se u Sjevernoj Americi koju prate Europa i Azija (UNODC, 2021).

Kemikalije i prekursori potrebni za proizvodnju ovih vrsta droga u Europu se uvoze većinom iz Kine. Prekid proizvodnje ili transporta sirovih materijala koji su imali potencijala utjecati na dostupnost ovih droga u Europi, nisu poremetili europsku proizvodnju istih za vrijeme pandemije. Tome razlog moglo je biti postojanje zaliha prekursora droga u ključnim zemljama proizvođačima. Nizozemski su proizvođači tijekom pandemije započinjali proces proizvodnje tek nakon što je narudžba zaprimljena i svi materijali dostupni. (EMCDDA i Europol, 2020).

Republika Češka izvijestila je kao je nedostatak prekursora za proizvodnju metamfetamina doveo do povećanja cijena i smanjenja kvalitete istog. Nadalje, nizozemski i belgijski stručnjaci tvrdili su kako pandemija nije utjecala na proizvodnju sintetičkih droga na tim područjima (UNODC, 2021).

3.5. Trendovi proizvodnje kroz 2020. i 2021. godinu

Otpornost europskog tržišta droga vidljiva je u brzom ponovnom povećanju ponude nakon promjena izazvanih uvođenjem mjera ograničavanja socijalnih kontakata i nadzora granica tijekom pandemije virusa COVID-19.

Članice Europske unije prijavile su 11600 zapljena kanabisa, sveukupno 4.3 milijuna biljaka i 32.5 tone u 2021. godini. U Europi je prijavljeno otkrivanje i zatvaranje triju laboratorija za proizvodnju heroina što je jedna manje zapljena nego prethodne godine. Belgija, Nizozemska i Latvija izvještavaju o zapljeni 5730 litara prekursora za proizvodnju heroina, što je 700 litara više nego u 2020. godini. Kada govorimo o kokainu, u 2021. godini zatvorena su 34 laboratorija za proizvodnju, a u 2020. godini ta brojka je iznosila 23. Nadalje, u 2021. godini otkriveno je 14 lokacija za rezanje i pakiranje kokaina. U 2021. godini, sedam država članica Europske Unije prijavile su otkrivanje i zatvaranje 105 laboratorija za proizvodnju amfetamina što je za 3 više nego u prethodnoj godini. Najviše ih je zatvoreno u Njemačkoj (35), Nizozemskoj (32) i Poljskoj (25). Ostala nalazišta bila su u Belgiji, Bugarskoj, Španjolskoj i Švedskoj. Broj otkrivenih laboratorija za proizvodnju metamfetamina također je izrazito zabrinjavajući. U 2021. je godini zatvoreno 261 laboratorija za njegovu proizvodnju, a u prethodnoj godini ta je brojka bila za gotovo 50 manja. Broj pronađenih odlagališta otpada i opreme za proizvodnju droga u 2021. godini

iznosio je 228, a u 2020. godini 195. Većina odlagališta nalazila su se u Nizozemskoj i Belgiji (EMCDDA, 2023).

Kompleksnost proizvodnje ilegalnih droga na području Europe i dalje je u porastu. Europa do danas ostaje glavna regija za proizvodnju kanabisa i sintetičkih droga. Uvid u količinu ovih proizvodnih pogona otkriva nam zapravo veličinu kapaciteta za proizvodnju droga u Europi. Kada usporedimo 2020. i 2021. godinu, broj otkrivenih i zatvorenih laboratorija za proizvodnju kokaina i metamfetamina se povećao. Broj laboratorija za proizvodnju amfetamina i heroina ostao je stabilan (EMCDDA, 2023).

Nažalost, ne postoje noviji podaci o stanju i trendovima proizvodnje droga u 2022. i 2023. godini, no već postojeći podaci upućuju na potencijalno povećanje proizvodnje ilegalnih droga na europskom području.

4. Utjecaj pandemije COVID-19 na transport ilegalnih droga

U Europi, koja je važno potrošačko tržište za gotovo sve vrste droga, zemlje su uvele ograničenja mobilnosti tijekom početne faze pandemije. Mjere restrikcije na različite su načine utjecale na krijumčarenja različitih vrsta droga te su ih učinile izrazito izazovnijim pojačavanjem graničnih kontrola i zatvaranjem granica.

4.1. Kopneni transport

Krijumčarenje i trgovina drogama kopnenim putem postala je izrazito rizična kako navode, primjerice, izvješća Latinske Amerike o transportu kokaina (UNODC, 2021). Spomenute mjere utjecale su na internacionalna i lokalna putovanja. Gledajući kopneni transportu, heroin je najčešća droga koja se krijumčari tim putem, često skriven u legalnom teretu (UNODC, 2021).

Kada govorimo o krijumčarenju heroina, vrijedi spomenuti Balkanska rutu, jednu od najvažnijih u krijumčarenju heroina, koja povezuje Afganistan s tržištima zapadne i središnje Europe kroz Iran, Tursku i balkanske zemlje u južno-istočnoj Europi. Restrikcijske mjere donesene tijekom pandemije nisu značajno promijenile krijumčarenje spomenutom rutom (UNODC, 2021). Pojačane kontrole na graničnim prijelazima za vrijeme pandemije dovele su do povećanog broja zapljena na području Kavkaza, što upućuje na to da je ta grana balkanske rute pojačala intenzitet transporta ilegalnih droga na tom specifičnom geografskom području tijekom pandemije (EMCDDA, 2023).

Izvješća iz jugoistočne Europe ukazivale su na privremeno smanjenje aktivnosti trgovine drogom na tom području tijekom ranih faza pandemije. Kasnije su procjene upućivale na vraćanje brojki na staro, bez uočenih većih aktivnosti krijumčarenja (UNODC, 2021).

U 2019. godini Turska, koja drži vodeće mjesto u broju zapljena heroina među europskim zemljama, prijavila je zapljenu od nešto više od 20 tona što je do sada rekordna količina.

Tijekom cijele 2020. godine turske su vlasti zaplijenile su 13,2 tone heroina, što je predstavljalo pad od 35 posto u odnosu na 2019. godinu. Od ukupnog broja za 2020., 4.5 tona heroina zaplijenjeno je u prvoj polovici godine, dok je ostatak zaplijenjen u drugoj polovici. Razlozi za ukupni pad količine heroina zaplijenjenog u Turskoj 2020. mogli bi biti višestruki, ali pandemija

COVID-19 mogla bi biti jedan od čimbenika utjecaja, posebice u padu zabilježenom u prvoj polovici 2020 (UNODC, 2021).

Prodaja droga na ulicama za vrijeme pandemije u nekim je gradovima bila ozbiljno pogođena zbog ograničenja kretanja i povećane prisutnosti tijela za provođenje zakona. Neke su države članice Europske Unije izvijestile da se ukupna kopnena trgovina drogama nastavila uobičajeno, uglavnom zato što je prekogranični prijelaz komercijalne robe dopušten, čime je omogućen nastavak protoka nedopuštenih droga (Europol i EMCDDA, 2020).

4.2. Pomorski transport

Transport morskim putem tijekom pandemije tekao je poprilično neometano a pripadnici skupina koji se bave organiziranim kriminalitetom bili su ažurni u procesu prilagodbe novim uvjetima života i djelovanja.

Droga koja je bila najčešće krijumčarena pomorskim rutama jest kokain koji se za vrijeme pandemije prevezio većinom u kontejnerima, na brodovima ili jahtama (UNODC, 2021).

Unatoč konstantnom pomorskom transportu ilegalnih droga, broj zapljena u morskim lukama i dalje je rastao. Prema podacima o zapljenama, krijumčarenje kokaina pomoću pomorskih brodskih kontejnera nastavilo se na 2020. godinu, vjerojatno na višoj razini nego u 2019., što upućuje na to da je disrupcija u krijumčarenju kokaina u Europu bila gotovo nezamjetna u početnim fazama pandemije (UNODC, 2021).

U ožujku 2020. godine Nizozemska je policija zaplijenila 2000 kilograma kokaina u luci Rotterdam zatim 500 kilograma kokaina zaplijenjeno je s broda crnogorske zastave, koji je putovao u Ujedinjeno Kraljevstvo (Pieters, 2020; Hakirević, 2020; prema EMCDDA i Europol, 2020). Također je u prvoj polovici 2020. godine zaplijenjeno je više od jedne tone kokaina transportiranog u smjeru Belgije (UNODC, 2021). Belgija je izvijestila i o velikoj zapljeni smole kanabisa u luci Antwerpen krajem ožujka 2020. godine. To sugerira da su trgovci preusmjerili pakete tijekom pandemije, koristili pomorske rute, time izbjegavši klasičnu kopnenu rutu Maroko-Španjolska-Francuska-Belgija (UNODC, 2021).

Godine 2021., države članice EU-a izvijestile su o zapljeni rekordnih 303 tone kokaina. Krijumčarenje velikih količina kokaina kroz glavne europske luke, u intermodalnim

komercijalnim brodskim kontejnerima, bile su značajan čimbenik visoke dostupnosti ove droge na području Europe. Velike su se zapljene također odražavale na povećane napore organa za provođenje zakona u prekidanju lanca krijumčarenja kroz glavne europske luke. Unatoč tome, uočeni su znakovi da su kriminalne skupine sve više istraživale nove pristupe distribuciji kako bi smanjili rizik otkrivanja, tako su ciljali manje luke u Europskoj uniji i susjednim zemljama. Danas dobro uspostavljena industrija sekundarne proizvodnje kokaina u Europi olakšava korištenje inovativnih metoda za trgovinu, stoga otkrivanje kokaina skrivenog u komercijalnom teretu postaje veći izazov (EMCDDA, 2023).

4.3. Zračni transport

Pandemija virusa SARS-COV-2 znatno je utjecala na zračni promet, pa tako i na krijumčarenja droge avionskim putem. Gotovo sve zračne luke, osobito one koje primaju međunarodne putnike, suočile su se s padom obujma prometa i posla. To je uvelike ograničavalo mogućnosti krijumčarenja droga zračnim putem (Europol i EMCDDA, 2020).

Podaci iz 2020. godine pokazuju sedamdesetpostotni pad u zračnim putovanjima od ožujka do travnja te godine, što ukazivalo na to da je krijumčarenje zračnim putem najviše pogođen oblik transporta droga za vrijeme epidemije (UNODC, 2020). Valja naglasiti da su, unatoč smanjenju broja letova i putnika, brojne zračne luke, osobito one u velikim gradovima, ostale otvorene za prijevoz tereta (Europol i EMCDDA, 2020).

Talijanska izvješća s kraja 2020. upućuju na to da su transnacionalne kriminalne organizacije sa sjedištem u Meksiku proširile svoje aktivnosti krijumčarenja kokaina na Europu prevozeći masovne pošiljke u privatnim zrakoplovima do malih zračnih luka u Italiji, a zatim radili pretovar droge u druge dijelove zemlje (UNODC, 2021).

Osim kokaina, sintetičke su se droge prije samog početka pandemije COVID-19 većinom prevozile zračnim putem (UNODC, 2021). Danas se njihova dostupnost u Europi povećava. Razvoj i sve veća uloga sintetičkih droga na europskom tržištu droga stvara nove izazove za organe provođenja zakona. Kemijski maskirani i nekontrolirani oblici sintetičkih katinona krijumčareni su u Europu za kasniju lokalnu pretvorbu u kontrolirane katinone (EMCDDA, 2023).

Prekidi u zračnom transportu tijekom pandemije, dugoročno su imali su zanemariv utjecaj na krijumčarenje droge velikih razmjera u Europi jer privatni zračni promet obično činio samo ograničeni udio ukupne opskrbe drogom u europskom području (EMCDDA, 2023). Transport droge zračnim putem i dalje se nastavio, a organizirane kriminalne skupine unutar Europe brzo su se prilagođavaju i iskoristile nove tehnologije kojima su uspješno zaobilazile granične kontrole (UNODC, 2021).

4.4. Transport droga u zatvorske sustave

Ilegalne droge su se tijekom pandemije krijumčarile i u zatvore. Mjere protiv širenja virusa COVID 19 imale su veliki utjecaj na dostupnost i konzumaciju droga u zatvorima. Zbog prekida i kasnije povećanih kontrola posjeta, jedan od najčešćih načina krijumčarenja droga u zatvorske ćelije bio je gotovo nemoguć. Unatoč tome, izvješća su ukazivala na inovativne načine dostave paketa ilegalnih droga – dronovima. Iako je ova metoda, i metoda „bacanja droge preko zida“, neko vrijeme funkcionirala, ukupna dostupnost droga unutar zatvorskog sustava se smanjila. Prema mišljenju stručnjaka, to je pridonijelo općem smanjenju konzumacije psihoaktivnih tvari unutar zatvora (EMCDDA, 2021). Nažalost, nema dovoljno istraživanja o tome jesu li ove inovativne metode krijumčarenja zaživjele ili su u potpunosti iskorijenjene za vrijeme pandemije.

5. Utjecaj COVID-19 pandemije na dostupnost i cijenu ilegalnih droga

Izvješća iz pojedinih zemalja članica EU-a ukazivala su na nestašicu pojedinih droga među konzumentima tijekom pandemije COVID-19, uzrokovanu smanjenjem uvoza i mjerama ograničavanja socijalnih interakcija koje imale utjecaj na prodavanje i kupovinu samih ilegalnih droga. Distribucija droga u početnoj fazi pandemije i dalje se uvelike oslanjala na osobni kontakt, ako zanemarimo postotak distribucije putem interneta (UNODC, 2019).

Iako se u pandemijskom razdoblju činilo da se lokalna proizvodnja kanabisa nastavlja, 14 stručnjaka izvijestilo je o smanjenju dostupnosti i porastu cijena biljnog kanabisa na maloprodajnoj i/ili veleprodajnoj razini tržišta. Smanjena dostupnost potencijalno je bila posljedica poremećaja na tržištu droga zbog socijalnog distanciranja, gomilanja zaliha kanabisa ili zatvaranja granica, čime je trgovina među zemljama bila ograničena. U Albaniji, koja je jedan od proizvođača biljnog kanabisa za europsko tržište očekivao se porast uzgoja biljnog kanabisa jer je većina organa za provođenje zakona bila preusmjeravana na provođenje mjera i suzbijanje širenja virusa (EMCDDA i Europol 2020, prema; Djordjević, 2020.). Iako je stabilnost proizvodnje biljnog kanabisa u EU bila očekivana, otkriveni su određeni znakovi nestašice koja je potencijalno utjecala na neka tržišta. Švicarska služba za provjeru droga analizirala je uzorke koju se tijekom pandemije prodavali kao biljni kanabis. Sastav analiziranih droga bio je promijenjen te je utvrđeno da sadrže sintetske kanabinoide, a ne očekivani tetrahidrokanabinol (THC) Pojava sintetskih kanabinoida koji su se prodavali kao biljni kanabis potencijalno je bila uzrokovana nestašicom biljnog kanabisa. Slovenija pri početku pandemije nije zabilježila značajne promjene u dostupnosti biljnog kanabisa, dok su belgijske su vlasti isticala porast u cijeni biljke kanabisa. Cijena biljke marihuane povećala se i u Ujedinjenom Kraljevstvu unatoč tome što su se cijene ostalih ilegalnih droga na tom području smanjile. Slična izvješća dolaze i iz Sjeverne Makedonije gdje su cijene droga ostale tijekom pandemije ostale relativno stabilne, izuzev cijene kanabisa koja se povećala. U Francuskoj je zabilježeno prikupljanje i gomilanje zaliha kanabisa prije početka karantene, potencijalno zbog straha od nestašice.

Uvođenje mjera ograničavanja kretanja značajno je utjecalo na preprodavače, koji su se morali prilagoditi novonastaloj situaciji. Makedonska izvješća donose informaciju da su se prodavači droga često odijevali kao medicinsko osoblje i dostavljači hrane kako bi izbjegli policijske kontrole

(UNODC, 2020). S obzirom da je šetnja psa tijekom karantene bila dozvoljena, prodavači droga često su koristili i šetnje kao paravan za dostavu.

Stručnjaci iz pet zemalja u EMCDDA anketi naveli su da se dostupnost heroina na tržištu droga smanjila tijekom razdoblja epidemije, dok su drugi isticali porast cijene heroina na razini veleprodaje (po kilogramu). Izvješća iz Austrije, Bugarske, Danske i Španjolske donijela su podatke o smanjenju čistoće heroina na veleprodajnoj razini za vrijeme epidemije (EMCDDA i Europol, 2020).

Češka Republika je izvijestila da je heroin gotovo pa nestao s uličnog tržišta tijekom pandemije, a češki su stručnjaci izražavali zabrinutost zbog potencijalnog povećanja konzumacije fentanila trenutno popularnog u Americi. U Crnoj Gori, uz prvi val i karantenu, iznenada se povećala potražnja za farmaceutskim proizvodima poput buprenorfina, a Ujedinjeno Kraljevstvo izvještavalo je o početnom padu cijena heroina neposredno prije karantene. Razlog tome je bila je zabrinutost trgovaca da neće moći pristupiti svojim zalihama (UNODC, 2020). Mnogi su prodavači kasnije prestali trgovati zbog pojačanih policijskih provjera na ulici.

Tržište kokaina u razdoblju pandemije COVID-19 obilježilo je povećanje cijene, smanjenje dostupnosti i smanjenje čistoće. Učinak uvedenih mjera restrikcije bio je vidljiviji na razini veleprodaje s obzirom da je bilo teže orkestrirati transport velikih količina ilegalnih droga uz povećani nadzor.

Većina je europskih zemalja isticala generalno smanjenje dostupnosti ilegalnih droga tijekom pandemije. Ukupno, cijene kanabisa u pandemiji porasle su za 20% u: Bugarskoj, Hrvatskoj, Francuskoj, Poljskoj i Danskoj. Cijene heroina izrazito su porasle u: Hrvatskoj, Danskoj, Francuskoj, Rumunjskoj i Španjolskoj. Kokain je najviše poskupio u: Bugarskoj, Hrvatskoj, Danskoj, Španjolskoj, Rumunjskoj i Švedskoj, a cijena sintetičkih droga najviše se povećala u: Hrvatskoj, Finskoj, Poljskoj i Rumunjskoj (EMCDDA i Europol, 2020). Možemo primijetiti da su hrvatski ilegalni trgovci drogama tijekom pandemije povećali cijene većine ilegalnih droga

Sveukupno, mjere ograničavanja dovele su do smanjenja dostupnosti droga na uličnom tržištu kao i do povećanja cijena. Ovisno o vrsti droge, ovo je moglo dovesti do generalnog smanjenja konzumacije većinom onih droga koje se uzimaju rekreativno, ili do povećanja potražnje za štetnim supstitucijama (UNODC, 2021).

Analiza indikatora povezanih s opskrbom najčešće korištenih ilegalnih droga u Europskoj Uniji implicira da je dostupnost i dalje visoka za sve vrste ilegalnih psihoaktivnih tvari. Tržište je danas okarakterizirano velikom dostupnosti širokog raspona ilegalnih droga stabilnih cijena (EMCDDA, 2023). Može se reći da je na europskom tržištu droga došlo je do velikog porasta dostupnosti nedopuštenih droga, što dokazuju, kako je već rečeno, stabilne cijene na maloprodajnoj razini, kao i diversifikacija droga i potrošačkih proizvoda. Ova je situacija potaknuta kontinuirano visokim razinama potražnje i kriminalnim inovacijama, jer su tržišta ilegalnih droga postala vrlo otporna i prilagodljiva neočekivanim događajima na globalnoj razini (EMCDDA i Europol, 2024).

6. Utjecaj COVID-19 pandemije na kriptotržište

Tržišta droga se tradicionalno dijele na otvorena i zatvorena. Unatoč tome, u posljednje vrijeme internetska tržišta, poznatija kao darknet, postala su više popularna među prodavačima i konzumentima droga (Namli, 2021). Ključne karakteristike darkneta uključuju nemogućnost pretraživanja putem legalnih platformi, anonimnost zaporki, identiteta korisnika, IP adresa i podataka koji se razmjenjuju (Basheer i Alkhatib, 2021). Iako je darknet prvotno bio namijenjen za komunikaciju među vojnicima i zagovaranje slobode govora, omogućio je snagu korisnicima da maskiraju brojne ilegalne aktivnosti (Raman, Nair, Nedungadi, Ray i Achuthan, 2023).

Iznuđivanja, eksploatacije djece i odraslih, promoviranje terorizma i radikalizma, krađe podataka, trgovine ljudima, dječja pornografije, ilegalna trgovina oružjem i narkoticima samo su neke od čestih aktivnosti na darknetu. Razmjene i transakcije na skrivenim internetskim platformama također su anonimne, a članovi i korisnici kao sredstvo plaćanja koriste kriptovalute (Bitcoin, Monero, Ethereum i drugi) (Basheer i Alkhatib, 2021).

COVID-19 pandemija promijenila je ponašanje potrošača ubrzavši prijelaz na internet trgovinu. Time je trigerirala sve veću naklonost kupnjama preko interneta što će imati dugotrajan učinak. Postoje indikacije da ovaj trend nije samo utjecao legalnu robu već i na kupovinu ilegalnih droga.

Povećana virtualna povezanost donijela je mnoštvo inovacija u funkcioniranju globalnih lanaca za opskrbu drogama. Tehnologija i internet služili su kao sredstvo za promoviranje i prodaju brojnih psihoaktivnih tvari, bile to ilegalne droge, nove psihoaktivne tvari ili prekursori za proizvodnju droga. Iako se neke od ovih tvari prodaju i na otvorenom legalnom internet tržištu (ClearWeb), ostale su našle svoj put do zatvorenih tržišta darkneta (UNODC, 2021).

Trgovina drogama na darknetu čini poprilično mali postotak u ukupnoj prodaju ilegalnih droga, no i dalje je relevantna za razumijevanje učinaka pandemije na razinu ponude droga na tržištu jer pruža uvid u trendove trgovine u realnom vremenu.

Nekoliko je izvora navelo da su konzumenti ilegalnih droga imali veću korist u nabavi određenih supstanci preko interneta nego uživo. Analiza povratnih informacija kupaca s tri velika europska darknet tržišta, izvijestila je o porastu korištenja darkneta ponajviše za kupnju malih količina biljnog kanabisa tijekom pandemije, a broj mjesečnih klikova na darknetu povećao se za 4000

razdoblju od siječnja do ožujka 2020. godine (EMCDDA i Europol, 2020). U Njemačkoj se sveukupna uporaba darkneta tijekom pandemije za kupovinu droga povećala, a u Rumunjskoj je porastao broj kupljenih paketa (UNODC, 2021).

Od lipnja do kolovoza 2020. primijećeno je smanjenje ponude droga na darknetu, što se uvelike može pripisati zatvaranju dva velika online tržišta tijekom tog razdoblja.

Ponuda droga na darknetu ovisi o nepredvidivoj prirodi takvog tržišta stoga je utvrđeno da samo smanjenje ponude nije nužno uzrokovano COVID-19 pandemijom (UNODC, 2021).

Analiza 12 glavnih darknet tržišta koja su prodavala droge 2019. i 2020. pokazala je varijacije u popularnosti tih tržišta tijekom vremena. Za vrijeme 2020. godine, prodaja ilegalnih droga na ovim tržištima se povećala u usporedbi s prodajom godine prije. Hydra, najveće i najpopularnije darknet tržište koje je targetiralo većinom Rusiju, dramatično je porasla u razdoblju pandemije. U 2020. godini, prodaja ilegalnih droga preko Hydre, činila je 60% posto ukupne prodaje na svim glavnim tržištima darkneta zajedno (UNODC, 2021), no ta je platforma ugašena 2022. godine.

Međunarodne su analize otkrile da su da su trgovci darkneta imali problema s dostavom tijekom početnih mjera ograničavanja te da su stope broja uspješnih transakcija opale početkom 2020. godine (Bergeron, Décary-Héту i Giommoni, 2020).

Stručnjaci Europskog centra za praćenje droga i ovisnosti o drogama napravili su analizu utjecaja pandemije COVID-19 na tri velika darknet tržišta u Europi. Agartha, Cannazon i Versus odabrani su zbog svoje relevantnosti za europsko internetsko tržište. Ova analiza obuhvatila je aktivnosti u siječnju, veljači i ožujku 2020. godine. Na analiziranim tržištima, čini se da su pandemija i sve okolnosti koje su zadesile svijet, rezultirali porastom u razini aktivnosti na darknetu. Ta je aktivnost uvelike bila povezana s proizvodima povezanim s kanabisom. Podaci o aktivnostima vezanim uz kanabis upućuju na to da su korisnici koji su inače kupovali velike količine kanabisa za fizičku preprodaju, smanjili svoju aktivnost na tržištu očekujući da će preprodaja biti otežana zbog restriktivnih mjera i drugih ograničenja koje je COVID-19 pandemija donijela. Istovremeno, stalni i novi kupci koji su tražili kanabis za osobnu uporabu ili uporabu među svojom društvenom skupinom, povećali su razinu svoje aktivnosti na ovim platformama. Analizirani podaci ističu kako se cijena kanabisa za kupnje velikih količina smanjila, a za manje i srednje količine ostala stabilna tijekom pandemije. Procijenjena vrijednost kanabisa prodanog preko platforme Cannazon,

specijalizirane za isključivo za tu vrstu droge, iznosila je približno 5.2 milijuna eura u razdoblju od siječnja do ožujka 2020. godine, što predstavlja količinu od 1.6 tona. Također, uočen je pad potražnje za drogama sintetičke prirode koje se često koriste na velikim socijalnim događanjima (EMCDDA, 2020a).

Među analiziranim darknet tržištima utvrdilo se da je prodaja droga većinom potjecala iz zemalja Ujedinjenog Kraljevstva i Njemačke, koje su uz Nizozemsku bili izdvojeni kao veliki trgovci droga u ponudi. Prodavači su se također prilagodili novim uvjetima poslovanja, pa su često naglašavali da posao rade „kao i obično“, a neki su zbog smanjenja u potražnji posegli za marketinškim tehnikama kao što su popusti i smanjenje limita za najmanju narudžbu (EMCDDA, 2020a).

Obzirom da se korisnici ovakvih platformi služe posebnim tehnologijama, uočen je porast preporuka za kriptirane usluge razmjene poruka. Ukoliko prodavači i kupci prijeđu na ovakvu vrstu tehnologije, to će stvoriti još veći izazov u praćenju aktivnosti na darknetu.

Ograničenje ovog istraživanja zasigurno predstavlja njegovo trajanje (3 mjeseca) te broj analiziranih tržišta. Ovi nam podaci pružaju užu sliku te su potrebna nova istraživanja koja bi proširila razumijevanje skrivenih online tržišta i pružila bolji uvid u aktivnosti koje se odvijaju na darknet platformama (EMCDDA, 2020a).

Paketi koji su se naručivali putem darkneta morali su se nekako i dostaviti. Ovakve vrste dostave često se nazivaju „Dead drops“, a uključuju su transfer novca prodavaču u obliku kriptovaluta, nakon čega se paket dostavlja na skrivenom mjestu. Prodavač prethodno kupcu osigura koordinate i opis skrivenog mjesta kako bi kupac robu mogao sigurno preuzeti. Njihova komunikacija često teče putem šifriranih komunikacijskih kanala poput Telegrama ili Signala. Dakako, proizvođač i kupac moraju biti relativno blizu jedno od drugoga iz razloga što oboje moraju putovati na isto mjesto. Ova metoda distribucije droge već duže vrijeme funkcionira u Rusiji i zemljama istočne Europe. Uočen je porast dead-drop metode dostave tijekom pandemije, a u novije je vrijeme dead-drop metoda zabilježena je u državama članicama Europske Unije, poput Estonije ili Belgije. Pretpostavlja se da će se ovaj način dostave još više razviti s obzirom da su prodavači na darknet platformama ponudili ovakvu suradnju u Barceloni i Helsinkiju (EMCDDA i Europol, 2020).

Osim ilegalnih psihoaktivnih tvari, darknet je za vrijeme pandemije služio kao platforma za prodaju ilegalnih cjepiva protiv virusa SARS-CoV-2. Nezakonita trgovina cjepivima bila je poprilično raširena, a cjepiva su se prodavala zajedno s lažnim potvrdama o cijepljenju (Bracci, Nadini, Aliapoulos, McCoy, Gray, Teytelboym, Gallo i Baronchelli, 2022). Kada se na legalnom tržištu pojavila nestašica lijekova protiv virusa, darknet je pokazao njihovu visoku dostupnost. Naravno, to je predstavljalo veliki zdravstveni rizik osobito zbog činjenice da zakonodavna tijela nisu mogla kontrolirati cijene i dostupnost (Raman i sur., 2023)

Ured Ujedinjenih Naroda za droge i kriminal u svom novijem izvješću utvrdio da je broj kupaca psihoaktivnih tvari na darknetu značajno porastao od siječnja 2014. do siječnja 2021. godine. Nakon toga uslijedio je pad do siječnja 2022, vjerojatno zbog otkrivanja i gašenja nekih ilegalnih platformi. Zabrinjavajuće je da tržišta darkneta nisu više ograničena isključivo na zapadne zemlje, već su se proširile na istočnu Europu, Latinsku Ameriku, Aziju i Afriku (UNODC, 2022). Analiza 38 globalnih darknet tržišta od 2011 pa do 2022., utvrdila je da su korisnička sučelja na ilegalnim online platformama postala sve jednostavnija i pristupačnija korisniku. Primjerice, omogućeno im je da kombiniraju narudžbe više proizvoda u jednu ili više pošiljki dnevno (UNODC, 2022.), što će stručnjacima predstavljati još jedan dodatan izazov u praćenju trendova aktivnosti na darknetu.

7. Utjecaj COVID-19 pandemije na konzumaciju ilegalnih droga na području Europe

Ovo će se poglavlje baviti opisivanjem utjecaja pandemije COVID-19 na konzumaciju određenih psihoaktivnih tvari na području Europe. Prema dostupnim dokazima, mjere ograničavanja koje su se provodile radi suzbijanja širenja pandemije virusa SARS-CoV-2 i posljedičnih pojava nezaposlenosti, povećane razine stresa i dosade te izolacije zbog fizičkog distanciranja kao i promjene u dostupnosti određenih supstanci, doprinijele su nekim mjerljivim promjenama vezanim uz uporabom droga, posebice tijekom prve faze pandemije (UNODC, 2021). Istraživanja o globalnoj prevalenciji konzumacije droga i količini konzumiranih droga, donijela su uvid u promjene načina i obrazaca konzumacije tijekom pandemije. Konzumacija određenih droga bila je više podložna promjenama od drugih, a utjecaji na brojne subpopulacije korisnika psihoaktivnih tvari bili su različiti. Sve je to ovisilo o duljini trajanja mjera ograničavanja, njihovom utjecaju na dostupnost ilegalnih tvari i preferiranim načinima konzumacije droga (UNODC, 2021).

7.1. Kanabis

Kanabis je danas najčešće konzumirana ilegalna droga u Europi (EMCDDA, 2023). Pojava pandemije u različitoj je mjeri utjecala na stope konzumacije različitih psihoaktivnih tvari. Za razliku od nalaza za kokain i MDMA, čini se da je karantena najmanje utjecala na stopu konzumacije kanabisa iako su postojale razlike unutar pojedinih država (EMCDDA, 2021).

Prijašnja istraživanja Europskog centra za nadzor droga i ovisnosti o drogama izvještavaju da su mjere ograničavanja donesene u vrijeme pandemije COVID-19, imale minimalan učinak na razine dostupnosti kanabisa, iako je primijećena nestašica u prvom valu same epidemije. Podaci iz europske web ankete o drogama također su pokazali da su među ispitanicima obrasci upotrebe kanabisa ostali relativno stabilni tijekom prvog razdoblja karantene, a gotovo polovica (42 %) korisnika kanabisa koji su sudjelovali istraživanju izvješćuju da nije bilo promjene u njihovoj konzumaciji kanabisa u usporedbi s razdobljem prije pandemije (EMCDDA, 2021).

Samo 9% ispitanika koji su prije konzumirali kanabis izvijestili su o prestanku konzumacije tijekom perioda zatvaranja. U usporedbi s drugim rekreacijskim drogama, veliki dio ispitanika izvještavao je o češćoj konzumaciji kanabisa i konzumaciji veće količine kanabisa u pandemijskom razdoblju. (EMCDDA, 2021).

Međutim, treba napomenuti da je, u prosjeku, samo oko 10 % korisnika kanabisa izjavilo da su konzumirali veće količine kanabisa tijekom karantene. Podaci iz ovog istraživanja ističu da su redoviti (tjedni) korisnici kanabisa dvostruko češće prijavljivali povećanu učestalost upotrebe u usporedbi s neredovitim korisnicima tijekom razdoblja lockdowna. Stručnjaci iz Francuske, Italije, Nizozemske i Portugala izvještavali su o sličnim nalazima i isticali da je povećanje upotrebe kanabisa u početku pandemije češće uočavano među redovitim konzumentima kanabisa. Ipak, kvalitativni dio njihovog istraživanja upućivao je da je jedan dio ispitanika tvrdio da su u početku konzumirali više kanabisa nego kasnije tijekom pandemije, a drugi su imali obrnuti obrazac. Uočene su i velike nacionalne razlike u pogledu promjena u korištenju kanabisa tijekom perioda karantene. Primjerice, između 30 % i 50 %, korisnika kanabisa iz Irske, Italije, Poljske i Portugala izvijestili su da su prestali konzumirati kanabis ili smanjili učestalost upotrebe kanabisa tijekom lockdowna. To se može objasniti njihovim geografskim položajem, točnije smanjenom dostupnosti kanabisa u tom razdoblju. Primjerice, stroge zabrane kretanja u ponekim talijanskim regijama utjecale su na činjenicu da se ljudi nisu mogli kretati izvan određenog radijusa i time nisu bili u mogućnosti kupiti drogu. Broj ljudi koji su u potpunosti prestali konzumirati kanabis za vrijeme pandemije bio je dosta niži u sjevernim i istočnim europskim zemljama (EMCDDA, 2021).

Podaci o pojavama akutne toksičnosti povezane s kanabisom iz 10 europskih bolnica nisu pokazali veće promjene u ukupnom broju i postotku godišnjih intoksikacija između siječnja i rujna 2020. u usporedbi s podacima iz 2019. iz istog razdoblja.

Količina metabolita kanabisa u otpadnim vodama također se nije značajno promijenila tijekom 2020. u usporedbi s podacima iz 2019. (EMCDDA, 2021).

Obzirom na ograničeno kretanje, karantenu i smanjenu dostupnost kanabisa, sve više konzumenata je iskazivalo interes za kućnim uzgojem biljke marihuane. Portugalsko je istraživanje došlo do podataka da se za vrijeme pandemije povećao interes za kućnom kultivacijom marihuane s obzirom da je porastao broj online kupovina za pribor vezan uz domaći uzgoj. Osim u Portugalu,

interes za kućno uzgajanje kanabisa tijekom pandemije povećao se u Belgiji, Irskoj, Njemačkoj i Španjolskoj (EMCDDA, 2021).

Stručnjaci danas izražavaju veliku zabrinutost zbog pojave velike količine novih sintetičkih kanabinoida koji se često prodaju kao biljni kanabis. U ožujku 2021. Sustav ranog upozoravanja EU-a na nove psihoaktivne tvari, kojim upravlja EMCDDA, objavio je savjete i nove informacije o drogama koje se prodaju kao biljni kanabis, a u sebi sadrže sintetičke kanabinoide. Europska komisija je u ožujku 2021. godine predložila kontrolu ovih tvari u Europskoj Uniji jer sintetički kanabinoidi predstavljaju veliki zdravstveni rizik i rizik od trovanja konzumenata. Brojne službe za provjeru droga također su prijavile otkrivanje proizvoda od kanabisa (uglavnom proizvoda s niskim udjelom THC-a) koji sadrže sintetičke kanabinoide (EMCDDA, 2021).

Danas je kanabis i dalje najčešće konzumirana ilegalna droga u Europi. Oko 1.3% odraslih u Europskoj uniji konzumira kanabis na dnevnoj bazi (3,7 milijuna ljudi). Taj broj je relativno stabilan zadnjih nekoliko godina. Unatoč tome, prema posljednjim nacionalnim izvještajima, trendovi učestalosti i razine konzumacije ostaju heterogeni (EMCDDA, 2023).

7.2. Kokain

Kokain je, prema podacima EMCDDA najčešće korištena stimulativna droga među mladima.

Rezultati istraživanja iz vremena prve karantene, indiciraju da su stimulansi često povezani s noćnim izlascima i socijalnim događanjima te je njihova konzumacija doživjela najveći pad tijekom tog perioda. Istraživanje koje je proveo Europski centar za nadzor droga i ovisnosti o drogama donosi podatak da je oko 20% konzumenata stimulansa (kokain ili MDMA) izjavilo kako su prestali konzumirati psihoaktivne tvari u razdoblju prvog lockdowna. U drugoj se polovici 2020. godine pojavljuju znaci povećanja konzumacije, osobito tijekom ljetnih mjeseci, potencijalno zbog povećanja pojave socijalnih događanja, okupljanja i noćnih izlazaka. Primjerice, kada usporedimo čestice benzoilekgonina (glavnog metabolita kokaina) u uzorcima otpadnih voda prije i poslije pandemije u 28 gradova, uzorci iz 16 gradova ukazuju na smanjenje koncentracije ovog metabolita u vodi nakon pandemije, 7 gradova ukazuje na povećanje koncentracije, a 5 gradova na izostanak promjene u koncentraciji benzoilekgonina u vodama nakon pandemije (EMCDDA, 2021).

Nakon popuštanja mjera, podaci iz 14 europskih gradova ukazuju na povećanje konzumacije u usporedbi s razdobljem karantene, 13 gradova izvještava o nepromijenjenom stanju u otpadnim vodama, a tek jedan grad pokazuje smanjenje. Kada promatramo ove rezultate, trebamo uzeti u obzir razlike u osnovnim razinama uporabe kokaina u pojedinom gradu, kao i vrijeme uvođenja blažih mjera. Podaci bolničkih hitnih slučajeva iz razdoblja od siječnja do rujna 2020. godine, također upućuju na pad konzumacije u razdoblju karantene i porast konzumacije tijekom popuštanja mjera.

Ipak, druga istraživanja govore drugačije. Rezultati nizozemskog istraživanja noćnog života i konzumacije psihoaktivnih tvari tijekom prve karantene i u razdoblju popuštanja mjera, nisu ukazali na promjene u stopi konzumacije kokaina u ova dva razdoblja (Van Beek, 2020; prema EMCDDA, 2021). Luksemburški su znanstvenici utvrdili da je u razdoblju ljetnih mjeseci 2020. godine među populacijom svakodnevnih konzumenata kokaina također pronađena minimalna razlika u stopi uporabe kokaina u usporedbi s predpandemijskim razdobljem. (Berndt i sur., 2021; prema EMCDDA, 2021).

Stručnjaci iz Belgije, Francuske, Španjolske i Portugala iskazali su veliku zabrinutost zbog pojave, dostupnosti i povećanja konzumacije crack-kokaina na području Europe tijekom pandemije.

Također postoje podaci i izvješća o prodaji crack kokaina i benzodiazepina tijekom lockdowna po manjim i jeftinijim cijenama nego prije pandemije, što je vjerojatno bio pokazatelj prilagođavanja prodavača financijskim mogućnostima konzumenata i potrošača. Sveukupno, uporaba kokaina u Europi krajem 2020. godine i dalje je bila vrlo visoka (EMCDDA, 2021)

Slučajeve akutne toksičnosti uzrokovane drogama u odabranim bolnicama u 18 europskih zemalja prati Europska mreža za hitne slučajeve povezane s drogom (Euro-DEN Plus). Rezultati analize iz 2021. godine ukazuju da je kokain bio najčešće prijavljivana droga, a postotak akutne toksičnosti uzrokovane kokainom iznosio je 27%. Broj slučajeva akutne toksičnosti uzorkovane kokainom u razdoblju između 2020. i 2021. godine porastao je za 11% (EMCDDA, 2023).

Istraživanja među zemljama Europske unije indiciraju da je gotovo 2.3 milijuna mlađih odraslih osoba u dobi od 15 do 34 godine (2,3% te dobne skupine) konzumiralo kokain u prethodnoj godini (EMCDDA, 2023). U 2019. je oko 2,6 milijuna mlađih odraslih osoba u dobi od 15 do 34 godine (2,1 % te dobne skupine) kokain konzumiralo tijekom prethodne godine (EMCDDA, 2019). Ovi

podaci upućuju na to da je konzumacija kokaina u posljednjih nekoliko godina ostala relativno stabilna, iako postoje brojne razlike u stopi konzumacije u pojedinim državama (EMCDDA, 2023).

7.3. Sintetičke droge

Rezultati prethodno spomenutog istraživanja iz razdoblja prve karantene upućuju na to da su stimulansi često povezani s noćnim izlascima te da je konzumacija stimulansa doživjela najveći pad tijekom pandemije. Osim kokaina, tu je riječ i o MDMA popularno zvanim ecstasy. Oko 20 posto konzumenata MDMA-a koji su sudjelovali u ovom istraživanju tvrdilo je da je tijekom razdoblja karantene prestalo s konzumacijom psihoaktivne tvari MDMA. Ovaj rezultat podupiru nalazi iz izvješća Global Drug Surveya, koji je otkrio da je sveukupno oko 40 % ispitanika koji su inače konzumirali droge izjavilo da su koristili manje kokaina i MDMA tijekom pandemije COVID-19 (Winstock i sur., 2020; prema EMCDDA, 2021). Analiza otpadnih voda u Amsterdamu i Castellonu pokazali su smanjenje od oko 50% u masi pronađenog MDMA u vodi tijekom perioda karantene u usporedbi s godinama koje su prethodile. Talijanska nevladina udruga Neuttravel, provela je online intervencijski program sa svrhom smanjenja štete (*eng, harm reduction*) u privatnoj chat grupi preko šifrirane komunikacijske platforme tijekom razdoblja prvog zatvaranja. U tom su razdoblju korisnici samo nekoliko puta tražili savjet i postavili pitanje o stimulansima, a vrlo su mali interes izrazili o ketaminu i MDMA. U predpandemijskom razdoblju korisnici su kroz ove platforme izražavali veliki interes za stimulansima i psihodelicima.

Sveukupno, smatra se da je smanjenje konzumacije MDMA za vrijeme trajanja pandemije COVID-19 bilo više povezano s nedostatkom prilika za konzumaciju nego što je to bila posljedica dostupnosti same droge. Također, porast konzumacije amfetamina bio je zabilježen u nekim nordijskim gradovima u vrijeme pandemije. Stručnjaci u Bergenu identificirali su porast korištenja amfetamina i gama butirolaktona (GBL) tijekom razdoblja lockdowna, te su izrazili izrazitu zabrinutost zbog povećanog broja predoziranja ovim supstancama u vrijeme pandemije. Finski su znanstvenici također upozorili na ovaj fenomen. Analizom otpadnih voda u Helsinkiju utvrđen je veliki porast konzumacije amfetamina u samom gradu i njegovoj okolici u padnemijesko vrijeme. Konkretno, od proglašenja izvanrednog stanja u ožujku 2020. godine, zabilježen je porast masenog udjela amfetamina u vodi za 15% u usporedbi s prvom polovicom 2019. godine (EMCDDA, 2021).

Mnogi indikatori upućuju na to da amfetamin (uz MDMA) i dalje ostaje najčešće korišten sintetički stimulans u Europi. No, stručnjaci danas naglašavaju postojanje raznolikosti na tržištu sintetičkih droga. Konzumente sve više privlače novi stimulansi jer su funkcionalni i slični amfetaminu i MDMA, te su voljni probati nove proizvode dostupne na tržištu. Ovo predstavlja veliki zdravstveni rizik, osobito jer konzumenti ponekad ne znaju što koriste stoga vrlo lako može doći do trovanja, akutnih i kroničnih problema mentalnog zdravlja, razvoja bolesti i slično (EMCDDA, 2023).

Trenutni podaci ukazuju na sveukupno stabilnu situaciju kada se govori o konzumaciji MDMA, iako postoje brojne heterogenosti na nacionalnoj razini. Period pandemije uzrokovao je privremeno smanjenje uporabe MDMA i ostalih sintetičkih droga kada su restriktivne mjere utjecale na brojna društvena događanja i okupljanja koja često povezujemo s ovom vrstom psihoaktivne tvari (EMCDDA, 2023).

7.4. Heroin i drugi opijati

Većina nacionalnih istraživanja s europskog područja svode se na to da je uporaba heroina i drugih opijata ostala općenito relativno stabilna tijekom razdoblja karantene u 2020. Podaci o hitnim slučajevima iz 10 europskih bolnica ne pokazuju promjenu u stopi konzumacije heroina između siječnja i rujna 2020. (172 slučaja konzumacije) u usporedbi s vrijednostima zabilježenima u istom razdoblju 2019. (172 slučaja konzumacije). Unatoč tome, iznimno se može izdvojiti primjetan porast konzumacije heroina primijećen je u Ljubljani a odnosi se na period od siječnja do rujna 2020., s gotovo dvostrukim brojem hitnih intervencija povezanih s heroinom u 2020. u usporedbi s istim razdobljem 2019. (17 u 2019. i 29 u 2020.) (EMCDDA, 2021). Istraživanje provedeno s visokorizičnim ovisnicima o psihoaktivnim tvarima u Luksemburgu nakon razdoblja prve karantene pokazalo je da su opijati, osobito heroin, i dalje najčešće korištena droga među ispitanicima u to vrijeme (60%). Ispitanici su također izvijestili o smanjenju učestalosti konzumacije heroina u vrijeme pandemije.

Francusko istraživanje utvrdilo je porast u broju slučajeva akutne toksičnosti povezane s metadonom u prvoj polovici 2020. godine, a od ukupno 74 slučaja, 21 je imao smrtnu posljedice. Kada se ti podaci usporede s prvom polovicom 2019. godine koja bilježi 59 slučajeva intoksikacije

od kojih su 20 imali smrtne posljedice, primjećuje se blagi porast. (EMCDDA, 2021. prema Frauger et al., 2020). Što se tiče ostalih opioida, litvanski su istraživači izvijestili o smanjenju čistoće i jačine nezakonito proizvedenog fentanila tijekom pandemije, što je dovelo do povećanja količine fentanila koju su pojedinci konzumirali (EMCDDA, 2021).

Treba napomenuti da je praćenje trendova uporabe opioida za vrijeme pandemije bilo iznimno izazovno. Prikupljanje podataka iz tradicionalnih pokazatelja visokorizičnih upotreba droga, kao što su smrtni slučajevi povezani s drogom ili broj ovisnika u tretmanu, zahtijevalo je dosta vremena. Na njih su mogli utjecati i poremećaji u pružanju zdravstvenih/tretmanskih usluga ili sporost procesa prikupljanja podataka koji su posljedica pandemije (EMCDDA, 2021). Sveukupno, konzumacija heroina i opioida ostala je stabilna u 2021. godini u usporedbi s prethodnim godinama. Procjenjuje se da je otprilike 1 milijun osoba konzumiralo neku vrstu opioida u 2021. godini (EMCDDA, 2023).

7.5. Konzumacija ilegalnih droga u zatvorskom sustavu

U razdoblju prvog vala pandemije, sveopće mišljenje bilo je da će smanjena dostupnost određenih ilegalnih droga u zajednici utjecati na generalno smanjenje konzumacije psihoaktivnih droga u zatvorskom sustavu. Brojni su stručnjaci tvrdili da postoji porast u broju konzumenata i učestalosti konzumiranja ilegalnih droga tijekom ljetnih mjeseci pandemije, dok su drugi izvještavali o osobito niskoj razini konzumacije droga u zatvorskom sustavu uspoređujući je s razdobljem prije početka pandemije. Ovakva razlika u trendovima može se pojasniti razlikama u vremenu uvođenja i trajanju donesenih restriktivnih mjera za vrijeme pandemije COVID-19. Znanstvenici su u pojedinim zemljama izvještavali o povećanoj uporabi, zlouporabi i povećanom krijumčarenju supstitucijskih terapija u 2020. godini.

Podaci iz brojnih europskih zemalja ukazuju da se dostupnost ilegalnih droga za vrijeme prve karantene smanjila i još je uvijek niža nego u razdoblju prije početka epidemije (EMCDDA, 2021).

8. Utjecaj pandemije COVID-19 na rad organa provođenja zakona

Nakon početka pandemije virusa SARS-CoV.2, vlade diljem Europske unije usvojile su niz restriktivnih mjera kako bi spriječile širenje pandemije COVID-19. Neke mjere koje su usvojile države članice EU-a, imale su utjecaj na ilegalno tržište droga u Europi. Većina europskih zemalja uvela je neku vrstu mjere restrikcije na graničnim prijelazima za sve oblike transporta: zračni, kopneni i pomorski. Kako bi se ispoštovale nove mjere i brojna ograničenja, policijsko je osoblje bilo raspoređeno na određena kontrolna područja, a njihove su dužnosti bile modificirane. Povećane granične kontrole i veća koncentracija organa za provođenje zakona na pojedinim područjima, doveli su do brojnih manjih zapljena droga. Obzirom da je fokus tijekom pandemije bio usmjeren na očuvanje javnog reda i mira, dostupnost osoblja za druge službene zadatke privremeno se smanjila.

Unatoč privremenom smanjenju međunarodne komunikacije među državama članicama EU-a, organizirane kriminalne skupine i njihovo djelovanje i dalje su bile tema brojnih europskih istraga.

Europol je tijekom pandemije nastavio pružati podršku ovim istragama, osobito onima usmjerenim ka visokorizičnim kriminalnim skupinama uključenim u proizvodnju i distribuciju droga velikih razmjera. Proizvođači, trgovci drogom i distributeri morali su brzo osmisliti nove načine proizvodnje, transporta i trgovine, a organi provođenja zakona morali su se brzo tome prilagoditi.

Europol je zabilježio smanjenje od 30 % u broju poruka razmijenjenih između država članica i Europola u prvoj polovici ožujka 2020. jer su u cijelom EU-u stupile na snagu mjere karantene. Međutim, komunikacije između Europola i država članica se od tada vratila na normalnu razinu, kakva je bila i prije pandemije. Iako su se smanjio broj poruka vezanih uz aktivnosti trgovine drogom, istrage organiziranih kriminalnih skupina uključenih u trgovinu drogom, nastavile su se tijekom cijelog tog razdoblja (EMCDDA i Europol, 2020).

Uvođenje strožih mjera restrikcije potencijalno je olakšalo transport ilegalnih droga u određenim geografskim područjima. Zemlje koje su imale ograničeni kapacitet organa za provođenje zakona, većinu su službenika usmjerile na poslove provođenja mjera za suzbijanje širenja COVID-19, što je odvrátilo fokus i resurse od napora u borbi protiv trgovine drogom. Samim time, organizirane

kriminalne skupine su se uz manje rizike nego obično, bavile ilegalnim aktivnostima (UNODC, 2021).

COVID-19 pandemija prisilila je tijela provođenja zakona da se suočavaju s visokom razinom stresa većinom vezanog uz rizik od infekcije virusom i kvalitetno obavljanje svakodnevnih službenih zadataka (Frenkel i sur, 2020). Trebalo je osmisliti nove načine obavljanja standardnih procedura pridržavajući se socijalnog distanciranja, a istovremeno osigurati da nove mjere ne utječu na obavljanje posla. Tijela za provođenje zakona također su morala osmisliti planove za nepredviđene situacije u slučaju smanjenja radne snage uzrokovane infekcijama COVID-19. Nove, specifične radne mjere morale su biti osmišljene i provedene kako bi se osigurala sigurnost i zaštita osoblja koje obavlja svoje dužnosti na terenu (Viedma i Abdalla, 2022).

Kao i brojna druga tijela za provođenje zakona, Europol se također morao prilagoditi kriznim okolnostima pandemije. Kako bi osigurao svoj kontinuitet poslovanja, od kraja veljače 2020. Europol je aktivirao svoj Tim za upravljanje kriznim situacijama (eng. Crisis Management Team-CMT), koji je donosio brojne odluke i strategije budućeg djelovanja Europola. Osim toga, određena su tijela provođenja zakona prekinula tada irelevantne misije i smanjila određene policijske dužnosti na početku krize, kako bi se mogla usredotočiti na nove prioritete koje je donijela pandemija (Viedma i Abdalla, 2022).

Može se tvrditi da se pandemija više ne promatra kao hitan slučaj, ali neke od brojnih promjena koje su uvedene u društvu, postale su općeprihvaćene i vjerojatno će tako i ostati neko vrijeme. Isto se odnosi i na područje provedbe zakona; kriza izazvana pandemijom COVID-19 vjerojatno će imati dugotrajan učinak na rad organa za provođenje zakona. COVID-19 kriza doprinijela je usvajanju novih znanja, omogućila učenje i bolje snalaženje u stresnim situacijama (Viedma i Abdalla, 2022).

9. Utjecaj pandemije COVID-19 na dostupnost i provođenje tretmanskih usluga

Tijekom pandemije COVID-19 brojne ustanove i organizacije za smanjenje štetnih posljedica i tretman ovisnosti bile su primorane skratiti svoje radno vrijeme i reducirati usluge za korisnike tretmana ovisnosti (Samuels, Clark, Wunsch, Jordison Keeler, Reddy, Vanjani i Wightman, 2020).

Rezultati istraživanja žarišnih točaka diljem Europe, provedenog tijekom travnja 2020. ukazuju na to da je učinak COVID-19 i povezanih restriktivnih mjera suzbijanja virusa rezultirao smanjenjem dostupnosti i pružanja usluga liječenja ovisnika i usluga smanjenja štetnih posljedica u većini europskih zemalja (EMCDDA, 2020b).

Kao što je slučaj s mnogim pružateljima zdravstvene skrbi tijekom ove globalne zdravstvene krize, službe za tretman i smanjenje štetnih posljedica droga morale su se prilagoditi novim okolnostima i funkcionirati pod ograničenim uvjetima. To je često zahtijevalo značajne modifikacije postojećih modela pružanja usluga. Ipak, neke su se službe za tretman ovisnosti zatvorile tijekom pandemije. Konkretno, brojne specijalizirane ambulantne ustanove koje nisu bile u mogućnosti prilagoditi uvjete poslovanja donesenim mjerama zaštite zatvorene su u nizu zemalja.

Primjerice, ustanove koje su obustavile svoje tretmanski rad tijekom COVID-19 pandemije bili su drop-in centri i agencije koje pružaju usluge niskog praga u nekim područjima Francuske i Italije te sobe za konzumaciju droga u Norveškoj i nekim gradovima Njemačke (EMCDDA, 2020b).

Kao što je slučaj s većinom javnih i specijaliziranih ustanova, tretmanske ustanove i organizacije smanjenja štetnih posljedica često zahtijevaju kontakt licem u lice s pojedincima ili skupinama. To je značilo da su takve službe trebale uvesti brojne modifikacije u radu. Takve prilagodbe uključivale su omogućenu zaštitnu opremu za osoblje, praćenje protokola za smanjenje rizika prijenosa virusa na osoblje i na klijente, pridržavanje pravila socijalnog distanciranja i korištenje fizičkih barijera za zaštitu osoblja koje komunicira s klijentima. Gdje je to bilo izvedivo, organizacije pružanja usluga tretmana zamijenile su kontakt licem u lice telemedicinom (telefon/video).

Preliminarni podaci iz ovog istraživanja donose nam brojne izazove s kojima su se tijekom pandemije morali suočiti pružatelji usluga i njihovi klijenti. Brojne organizacije smanjena štetnih posljedica droga izjavile su kako su se morale suočiti s nedostatkom zaštitne opreme za osoblje, osobito u prva tri tjedna od proglašenja lockdowna. Također, pružatelji usluga kao izazov izdvojili su teškoće s informiranjem i educiranjem klijenata o virusu COVID-19 te važnosti pridržavanja sigurnosnih mjera zaštite. Osim toga, izrazito veliki napor izazivala je i organizacija te tretman osoba zaraženih virusom. Brojne su se službe suočavale s nedostatkom osoblja zbog zaraze, karantene ili obiteljskih obveza. Mnogi korisnici organizacija za smanjenje štetnih posljedica droga pripadali su marginaliziranim skupinama društva te često nisu imali pristup osnovnim zdravstvenim ili higijenskim potrepštinama, što je predstavljalo kolektivni zdravstveni rizik po ustanovu (EMCDDA, 2020b).

Korištenje telemedicine točnije mobitela ili videopoziva kao alternative izravnom kontaktu, snažno se promoviralo tijekom razdoblja pandemije. Iako su prednosti takvog pristupa bile očite, tijekom razdoblja karantene pojavio se niz problema. Klijenti i dio osoblja imali su poteškoće u korištenju tehnologija te su izražavali zabrinutost zbog gubitka ljudskog kontakta tijekom individualne terapije, savjetovanja i grupne terapije.

Službe za tretman ovisnosti diljem Europe prijavile su izazove pri upisu novih klijenata. To se posebice odnosilo na klijente koji zahtijevaju stacionaran smještaj, farmakološku detoksikaciju i opioidnu supstitucijsku terapiju. Mnoge rezidencijalne ustanove za liječenje, kao što su terapijske zajednice, slijedile su sličan pristup kao i ustanove za rezidencijalnu skrb koje nisu povezane s drogama (npr. domovi za umirovljenike). To je obuhvaćalo zatvaranje pristupa programima za nove klijente te smanjenje grupnih aktivnosti, a vanjski su posjeti u većini slučajeva bili obustavljeni. Farmakološka detoksikacija koja zahtijeva hospitalizaciju u početnom valu pandemije bila je prekinuta u većini zemalja (EMCDDA, 2020b).

S gotovo 700 000 ljudi koji su godišnje primali opioidnu supstitucijsku terapiju u Europi, pružatelji zdravstvenih i tretmanskih usluga morali su brzo djelovati i promijeniti način zadovoljavanja potreba za opioidnom supstitucijskom terapijom kako bi osigurali pristup lijekovima za one koji su već na liječenju kao i odgovorili na nove zahtjeve za liječenjem (EMCDDA, 2021).

Unatoč početnim teškoćama, većina ustanova za tretman ovisnosti i smanjenje štetnih posljedica droga bile su operativne od lipnja 2020. godine. Europski zdravstveni stručnjaci koji su sudjelovali

u ovom istraživanju isticali su pojavu postupne normalizacije rada zdravstvenih ustanova uz visoku razinu opreza i zaštite od COVID-19 virusa. Nakon prvog vala pandemije, terapijski susreti i usluge licem u lice nastavili su u većini ustanova za tretman ovisnika.

U drugoj polovici 2020. godine, osoblje i stručnjaci iz ustanova za smanjenje štetnih posljedica droga bili su bolje opremljeni zaštitnim sredstvima i upoznati s novim rizicima i praksama za sprječavanje infekcije među osobljem i klijentima. Mjere restrikcije i ograničavanja već su postale rutinizirane i široko implementirane u društvu. Nakon početnog kriznog razdoblja i prvog vala pandemije, drop-in centri, programi razmjene sterilnih šprica, sobe za konzumaciju droga i ostale agencije niskog praga ponovno su otvorile svoja vrata. Prema rezultatima luksemburškog istraživanja provedenog između svibnja i lipnja 2020. godine, korisnici tretmanskih usluga i službi za smanjenje štetnih posljedica droga, prijavili su dovoljan broj sterilnih materijala za uporabu, higijenskih potrepština, lijekova, hrane i tekućine (Brendt i sur., 2021; prema EMCDDA, 2021). Također, preliminarni podaci ukazuju da je u Češku poslano milijun više sterilnih šprica intravenoznim korisnicima droga u 2020. godini nego u godini prije.

Preliminarni podaci iz šest zemalja Europske unije prikupljenih od strane EMCDDA, dali su uvid o stopi zahtjeva za tretmanom u ustanovama specijaliziranim za tretman ovisnika o drogama, u razdoblju od siječnja do prosinca 2020. godine. Podaci su ukazali na smanjenje od 80% klijenata koji su započeli liječenje u prvom kvartalu 2020. godine. Nakon ukidanja lockdowna zahtjevi za liječenjem su se povećali, iako se nisu vratili na onu razinu prije pandemije. Početkom prosinca 2020. godine, potencijalno zbog povećanja broja oboljelih od virusa COVID-19 i izvanrednim stanjem drugog i trećeg vala pandemije, uočen je ponovni pad u zahtjevima za liječenjem. Neki stručnjaci ističu kako je moguće da korisnici nisu tražili pomoć zbog straha od zaraze virusom. Treba napomenuti da ovi podatci nisu reprezentativni za cijelu Europsku Uniju (EMCDDA, 2021).

9.1. Utjecaj pandemije covid-19 na pružanje tretmanskih usluga u zatvorskim sustavima

Između ožujka i lipnja 2020. godine većina od petnaest zemalja s dostupnim podacima izvijestila je o prekidima usluga vezanih uz tretman ovisnika o drogama u zatvorima, uključujući psihosocijalno savjetovanje, grupne terapije i vršnjačke intervencije (EMCDDA, 2021).

Uvođenjem karantene, u većinu zatvora na snagu su stupile restriktivne mjere suzbijanja širenja virusa COVID-19. To je rezultiralo prekidom dostupnosti usluga za osobe koje se liječe od ovisnosti o drogama. Unatoč tome, u nekim su se državama od lipnja 2020. godine intervencije vezane uz smanjene štetnih posljedica droga ponovno počele provoditi. Od početka pandemije, zatvorsko je osoblje uložilo veliki trud u nastavak pružanja opioidne supstitucijske terapije i farmakološki potpomognute detoksikacije. Tijekom razdoblja lockdowna, primijećena je povećana potražnja za farmakoterapijom, osobito među novim zatvorenicima koji su morali ići u karantenu prije ulaska u zatvor (EMCDDA, 2021).

Za vrijeme trajanja epidemije, zatvorski su se sustavi služili informatičkim tehnologijama kako bi nastavili kvalitetno pružati usluge ovisnicima. Primjerice, neki su zatvori u Francuskoj i Hrvatskoj uveli elektroničko propisivanje opioidne supstitucijske terapije za zatvorenike. Internetske su se intervencije tijekom pandemije u zatvorskim sustavima sve više koristile za psihosocijalno savjetovanje, određene oblike zdravstvene i medicinske skrbi te povezivanje s vanjskim svijetom (EMCDDA, 2021).

U nekoliko su se zemalja telefonski pozivi sve više koristili za kratke intervencije. Također su uvedene neke strukturne promjene kako bi se smanjio rizik od infekcije. U Luksemburgu i Sloveniji opioidna supstitucijska terapija dijelila se u zatvorskim ćelijama umjesto u zdravstvenim jedinicama, a u nekoliko zatvora postavljene su staklene barijere za održavanje sigurne udaljenosti između terapeuta i pacijenata (EMCDDA, 2021).

10. Zaključak

Cilj ovog rada bio je istražiti načine na koje je pandemija COVID-19 utjecala na ilegalno tržište droga u Europi s aspekta proizvodnje ilegalnih droga, transporta, dostupnosti, cijene, konzumacije, utjecaja na kriptotržište i dostupnost i provođenje tretmanskih usluga za vrijeme trajanja pandemije. Generalno gledajući, u svim segmentima tržišta droga došlo je do određenih devijacija i promjena. U nastavku će biti rezimirani glavni zaključci prema poglavljima u ovom radu. U prvom je poglavlju opisano stanje na europskom tržištu droga prije pojave pandemije COVID-19, s naglaskom na trendove ilegalnog tržišta u godini koja je prethodila pandemiji.

Dostupni podaci za proizvodnju ukazuju da proizvodnja droga u državama Europske Unije varira u odnosu na vrstu ilegalnih droga, no ipak se glavni proizvođači ilegalnih droga nalaze izvan granica same Europe. Proizvodnja ilegalnih droga inicijalno je doživjela brojne promjene. Nedostatak radnika, otežan uvoz prekursora za proizvodnju, pojačane policijske provjere neke su od poteškoća s kojima su se proizvođači morali suočiti. Unatoč tome, proizvodnja se pokazala izrazito otpornom na novonastale krizne situacije uzrokovane pandemijom. Mjere ograničenja kretanja najviše su utjecale na transport ilegalnim drogama. Pojačane kopnene, morske i zračne granične kontrole prisilile su kriminalne skupine da osmisle nove načine i nove rute krijumčarenja droga. Koristili su se brojnim metodama poput mijenjanja ruta, kamufliranja paketa i slanja ilegalnih droga privatnim letovima, a zatvorenici su se opskrbljivali putem dronova.

Utjecaj pandemije na dostupnost i cijenu ilegalnih droga bio je raznolik, a generalno se može reći da je cijena ilegalnih droga pala, a dostupnost se smanjila.

Nadalje, razina aktivnosti na online platformama darkneta tijekom pandemije značajno se povećala. Također je uočen korištenja kriptirane usluge razmjene poruka što će u budućnosti stvoriti još veći izazov u praćenju aktivnosti na darknetu. Može se očekivati da će se trendovi korištenja darkneta u budućnosti povećati s obzirom da su se do sada pokazali isplativima za organizirane kriminalne skupine. To posljedično može dovesti do ekspanzije tržišta droga i povećanja njene dostupnosti zbog novog načina opskrbe.

Mnogobrojna izvješća na temu promjena u obrascima konzumacije ilegalnih droga tijekom pandemije pokazala su da je taj faktor bio izuzetno podložan promjenama koje su uvelike ovisile o mjerama restrikcije na određenom geografskom području i razdoblju pandemije. Unatoč tome,

zamjetni su određeni globalni trendovi u obrascima konzumacije: povećana uporaba kanabisa i smanjenje uporabe droga vezanih uz noćne izlaske i socijalna događanja. Podaci su također dokazali da je pad stope konzumacije „party droga“ bio kratkoročan jer se ona ustabilila nakon popuštanja restriktivnih mjera. Pojava epidemije i njen razvoj utjecali su na povećanu pojavnost rizičnih obrazaca konzumacije droga i povećanom razinom eksperimentiranja s drogama.

Kada govorimo o tretmanskim uslugama za vrijeme pandemije, službe za pružanje usluga tretmana i smanjenja štetnih posljedica bile su primorane prilagoditi se situaciji. Uz pridržavanje mjera zdravstvene zaštite osoblja i klijenata modificirali su način rada te nakon prvotnog šoka nastavili s funkcioniranjem u prilagođenim uvjetima rada. Osim službi i organizacija za pružanje tretmana, nadležna tijela provođenja zakona također su prilagodili način rada pandemijskim uvjetima.

Može se reći da je COVID-19 pandemije donijela brojne promjene na ilegalnom europskom tržištu droga. Europsko tržište droga ostaje pokazalo je izuzetnu otpornost na globalne krize, nestabilnost i značajne političke i gospodarske promjene poput COVID-19 pandemije. Usprkos tome kriminalne organizacije pokazale su izrazitu adaptibilnost novim situacijama profitirajući zbog pronalazaka novih ruta krijumčarenja, načina transporta i distribucije ilegalnih droga.

Europa također ima vrlo važnu ulogu u svjetskom tržištu droga zbog svog tranzitnog položaja, stoga je potrebno naglasiti značajnost međunarodne suradnje u prekidanju kriminalnih opskrbnih lanaca. Od ključne je važnosti raditi na educiranju i osposobljavanju tijela za provođenje zakona kako bi što efikasnije, u suradnji s međunarodnim partnerima, stali na kraj kriminalnim organizacijskim skupinama.

11. Popis literature

1. Basheer, R., i Alkhatib, B. (2021). Threats from the dark: a review over dark web investigation research for cyber threat intelligence. *Journal of Computer Networks and Communications*, 2021, 1-21.
2. Bergeron, A., Décary-Héту, D. i Giommoni, L. (2020). Preliminary findings of the impact of COVID-19 on drugs crypto markets. *International Journal of Drug Policy*, 83, 1-4.
3. Bracci, A., Nadini, M., Aliapoulios, M., McCoy, D., Gray, I., Teytelboym, A., Gallo, A., & Baronchelli, A. (2022). Vaccines and more: The response of Dark Web marketplaces to the ongoing COVID-19 pandemic. *PloS one*, 17(11), 1-16.
4. Di Trana, A., Carlier, J., Berretta, P., Zaami, S., i Ricci, G. (2020). Consequences of COVID-19 Lockdown on the Misuse and Marketing of Addictive Substances and New Psychoactive Substances. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 1-4.
5. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2019). The European Drug Report 2019: Trends and Developments.
6. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2020a). COVID-19 and drugs: Drug supply via darknet markets.
7. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2020b). Impact of COVID-19 on drug services and help-seeking in Europe. EMCDDA trendspotter briefing.
8. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2020c). The European Drug Report 2020: Trends and Developments.
9. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2021). Impact of COVID-19 on drug markets, use, harms and drug services in the community and prisons. Results from an EMCDDA trendspotter study.
10. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2023). The European Drug Report 2023: Trends and Developments.
11. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and Europol. (2020). EU Drug Markets: Impact of COVID-19.
12. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction i Europol (2024). EU Drug Markets Analysis: Key insights for policy and practice.

13. Frenkel, M. O., Giessing, L., Egger-Lampl, S., Hutter, V., Oudejans, R. R. D., Kleygrewe, L., Jaspert, E. i Plessner, H. (2020) The impact of the COVID-19 pandemic on European police officers: Stress, demands, and coping resources. *Journal of Criminal Justice*. 72, 1-14.
14. Kunji, Ž. i Stojanović, S. (2021). Pandemija COVID-19: utjecaj na gospodarstvo i mjere za ublažavanje krize u republici hrvatskoj. *Skei–međunarodni interdisciplinarni časopis*, 2 (1), 16-29.
15. Morens, D. M., Folkers, G. K.. i Fauci, A. S. (2009). What Is a Pandemic? *The Journal of Infectious Diseases*, 200(7), 1018–1021.
16. Namli, U. (2021). Behavioral Changes among Street Level Drug Trafficking Organizations and the Fluctuation in Drug Prices Before and During the Covid-19 Pandemic. *American Journal of Qualitative Research*, 5(1), 1-22.
17. Raman, R., Kumar Nair, V., Nedungadi, P., Ray, I. i Achuthan, K. (2023). Darkweb: Past, Present and Future Research Trends and its Mapping to Sustainable Development Goals. *Heliyon*, 9, 1-16.
18. Samuels, E. A., Clark, S. A., Wunsch, C., Jordison Keeler, L. A., Reddy, N., Vanjani, R., i Wightman, R. S. (2020). Innovation During COVID-19: Improving Addiction Treatment Access. *Journal of Addiction Medicine*, 14(4), e8-e9.
19. United Nation Office on Drugs and Crime. (2022). Executive summary: Policy Implications, *World Drug Report 2022*.
20. United Nations Office on Drugs and Crime (bez dat.) Drug Trafficking. Preuzeto 23.5 s <https://www.unodc.org/unodc/en/drug-trafficking/index.html>
21. United Nations Office on Drugs and Crime. (2019). World Drug Report 2019: Global Overview of Drug Demand and Supply.
22. United Nations Office on Drugs and Crime. (2021). COVID-19 and drugs: Impact outlook, *World drug report 2021*.
23. United Nations Office on Drugs and Crime.(2020b). COVID-19 and the Drug Supply Chain: From Production and Trafficking to Use.
24. Viedma, J. i Abdalla, M. (2022). The Impact of the COVID-19 Crisis on Law Enforcement Practice. *European Law Enforcement Research Bulletin*, (SCE 5), 139-141.